

## Poselství mimoevropských právních dějin

Mimoevropské právní dějiny jsou - jak s oblibou psal a říkával můj tatínek, zakladatel výuky tohoto předmětu na českých právnických fakultách, profesor Stanislav Balík (1928-2015) - „*oceánem bez břehů*“. Učili jsme je spolu přibližně jednu čtvrtinu jeho a jednu třetinu mého života. Ve zkouškovém období se mi tak nyní vracejí nejen úvahy o smyslu výuky tohoto oboru, ale i jistá dávka nostalgie. Přiznám se, že slova studenta Právnické fakulty Masarykovy univerzity Ondřeje Rauše, napsaná letos o předmětu mimoevropských právních dějin, mi byla balzámem:

*„Faktické události možná nikdy neprožiji, nicméně pro mě byl cenný jakýsi „univerzální nadhled“ a jisté morální ponaučení, které si člověk mohl odnést z citací jednotlivých právních úprav různých států. Stejně tak i potvrzení, že už před námi bylo vyřčeno mnoho moudrých, zásadních věcí, a že právníká dráha není rozhodně jen o penězích.“*

Výuku právních dějin mimoevropských zemí lze pojmout ve formě přednášek o dějinách vybraných států a jejich práva, formou seminářů, při nichž jsou čteny a rozebírány vybrané prameny, či v podobě „příběhů plných úžasu“ o osobním využití znalostí o dané zemi na místě samém. Díky kombinaci všech tří variant se nám pak zákonitě dařilo lákat diplomanty či autory vyšších kvalifikačních prací pro témata z tohoto oboru, v nejednom z absolventů tohoto kurzu se probudila touha navštívit zemi, o níž slyšel vyprávět, a v níž se - díky svému zájmu a znalostem – posléze mohl pohybovat s pochopením toho, co se tam kolem něho dělo.

Je fatální chybou se domnívat, že si právník vystačí se znalostí civilistiky nebo že všechny právníčky beztak skončí v justici, kde mimoevropská právní prameny aplikovat nebudou.

Že nelze využít těchto jen zdánlivě exkluzivních znalostí v běžném životě?

Vzpomínám si, jak jsem před pár lety v Plzni nastoupil do vlakového kupé, v němž jely dva japonské manželské páry z exkurze v Prazdroji. Shodou okolností jsem právě jel z přednášky o právních dějinách Japonska, a tak jsem na ně anglicky „vyklopil“ reformy Taika, šogunát i revoluci Meidži. S domnělou nadsázkou jsem se při výkladu tvářil, že tyto moje znalosti jsou u nás vcelku běžné, a až dodatečně mi došlo, že české právníčky a právníky, kteří pohovoří fundovaně s Arménem o Suděbniku Mchitara Goše, s Indem o Arthašástrě, s Filipíncem o José Rizalovi a jeho přátelství s litoměřickým profesorem Ferdinandem Blumentrittem, s Tunisanem o Bardské smlouvě či Australanem o tom, jak jeho země byla britskou trestaneckou kolonií, lze dnes již vskutku možná počítat i na tisíce.

Ondřeji Raušovi jsem tak udělil jeho kredity s potěšením, že si z úvodu do studia tohoto oboru odnesl pokoru a úctu k národům, které toho nejen na poli práva a společenských věd mnoho dokázaly již v dobách, z nichž o našich předcích není ani zmínka. Lze jimi pak opovrhovat v časech, kdy se jim daří, a to nezřídka i bez jejich hlavního přičinění, hůře než ve slavné minulosti?

Jako snaživý žák svého otce jsem si oblíbil jeho výklady o velkých i malých setkáních evropských civilizací s mimoevropským světem. Z těch noblesních mi obzvláště utkvělo

v paměti vyprávění o Saladinovi, který uprostřed boje v bitvě u Jaffy poslal Richardu Lví Srdce svého koně, když si všiml, že pod anglickým králem jeho oř padl.

Téma, které otec v naší učebnici dokázal v kapitole o postavení jedince ve starověkých státech shrnout na pouhých třech stránkách, je univerzálním klíčem k odpovědi na všechny otázky střetu a koexistence nejrůznějších historických i současných civilizací.

Přejdeme nyní k výběru z oněch zmiňovaných moudrých myšlenek, které i mne okouzly.

*„Jsi-li mužem na vedoucím místě, jenž řídí osudy velkého počtu lidí, snaž se, aby každý tvůj čin byl tak dokonalý, až v tvém jednání nebude ani chybička. Spravedlnost je nádherná a její znamenitost je trvalá, nemění se od nepamětných dob počátků království a ten, jenž nedbá zákona, je trestán,“* napsal v 24. století před Kristem staroegyptský první ministr panovníka 5. dynastie Džedkarea Isesiho Ptahotep.

*„Když bůh Marduk mě pověřil, abych správně řídil lidi, abych zemi dal dobré vedení, položil jsem právo a spravedlnost do úst země, blaho lidí jsem uspokojil,“* prohlásil v Prologu svého zákoníku babilonský panovník Chammurapi o šest století později.

*„Ve všech svých branách, které ti Hospodin, tvůj Bůh, pro tvoje kmeny dává, si ustanovíš soudce a správce. Budou soudit lid podle spravedlivého práva. Nepřevrátíš právo, nebudeš nikomu stranit, nepřijmeš úplatek. Úplatek oslepuje oči moudrých a překrucuje slova spravedlivých. Budeš usilovat o spravedlnost, abys zůstal naživu a obsadil zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh,“* uvádí se v biblickém Deuteronomiu a je pak mnohokrát převzato například i do arménských a gruzínských právních památek.

*„Výmluvný, smělý, s dobrou pamětí a schopností myslet, silný, horlivý, přístupný, vycvičený v uměních, bez neřestí, schopný velet vojsku a odměňovat dobré i zlé, cudný, správně jednající v neštěstí i v obyčejných situacích, prozíravý a daleko vidící, považující za hlavní úkol volbu patričního místa, času a lidí, správně volící mezi mírem a válkou, mezi vzdáním se něčeho a podržením a mezi dodržením smlouvy a využitím slabin nepřítele, uzavřený, ale nešetřící smíchem, s pohledem přísným bez vraždění obojí, prostý smyslových tužeb, hněvu, chtivosti, zatvrzelosti, přelétavosti, touhy ubližovat a zákeřnosti, příjemný, hovořící s úsměvem, ale důstojně, a jednající podle rady starších – takový je král obdařený osobními přednostmi,“* dočteme se o vlastnostech, charakterizujících dobrého panovníka, v Arthašástre brahmána Kautilji, hlavního ministra indického krále Čandragupty Maurji ve 4. století před Kristem.

*„Je třeba uctívat přirozený pořádek věcí jakožto základ státu, jeho správní organizace a právního řádu,“* zní čl. I. japonského Ediktu o sedmnácti člancích z prvé poloviny 1. tisíciletí našeho letopočtu.

*„Správnou cestou pro krále, jak uznat Boží milost, je dohlížet na své poddané, konat nad nimi spravedlnost a chránit je před utlačovateli. Pokud je král tyranem, ve všech jeho zemích se začne projevovat tyranie; stanou se zapomětlivými Boha a nevděčnými za Jeho štědrost,“* varoval koncem 11. století vezír seldžuckých sultánů Alp Arslana a Džalaludína Malikšáha Nizám-al-Mulk v persky psané Knize o vládě.

*„Za prvé, pokládáme za správné čerpat ze stávajících obyčejů, které jsou chovány v ústní podobě u Abraháma a dalších patriarchů jakož i u pohanů; z těch obyčejů, podle nichž se lze učiti soudit cizoložníky, zloděje a vrahy. Za druhé, přijímáme od všech křesťanských národů*

*jako rodných bratrů. Co jsme slyšeli a viděli u jejich mravních soudů, to vše sepisujeme v Suděbníku. Za třetí, přijímáme i od muslimů; vybíráme ale a nepřijímáme jejich chybné normy a pravidla, která se učili u Mohameda, nýbrž pouze to, co převzali ze zákonů Mojžíšových,*“ označil v osmdesátých letech 12. století použité prameny autor textu arménského zákoníku Mchitar Goš.

*„Ze skupiny poslanců nejvíce vzdělaných v oboru historie, řečnictví a práva se vybírá 36 osob pro jmenování do nejvyšších státních funkcí,“* předpokládali autoři osnovy Ústavy pro nezávislou Arménii z let 1773-1788 Šamir a Akon Šamirjanové. V téže osnově narazíme na ustanovení, podle něhož *„advokát, který dokáže odvrátit vynesení rozsudku smrti, je hoden lásky a úcty“*.

O přibližně sto let později se brazilští advokáti významně podíleli na činnosti Společnosti pro osvobození otroků, založené v roce 1870...

Co dodat?

Zkouškové období ve společnosti studentů, kteří našli v daném oboru zalíbení, je pro zkušební komisaře příjemným obdobím. *„Každý musí být připraven dát své síly ve prospěch císaře, svého ducha a své jmění musí dát, každé dítě pro své rodiče, každý žák pro svého učitele, protože císaři vděčí za svoji obživu, rodičům za svoje bytí a učiteli za své vzdělání, a život není možný bez těchto dobrodiní,“* připomíná v daném kontextu japonský Zákoník o stu člancích z doby šogunátu rodu Tokugawa.

Pro studenty právnických fakult je pak tato stručná „ochutnávka“ z oboru, který láká i tím, že není v silách jedince jej plně obsáhnout, na příští školní rok zároveň pozvánkou...

JUDr. PhDr. Stanislav Balík